

מבט על, גיליון 516, 11 בפברואר 2014

חרם, משיכת השקעות וסנקציות: כיצד לסכל את האיום

מרק הלר

בעקבות נאומו של שר החוץ האמריקאי, ג'ון קרי, בוועידת מינכן לביטחון ב-1 בפברואר 2014, נשאל קרי האם הוא אכן מאמין שביכולתו "לסגור עניין" [בין ישראל לפלסטינים]. במקום להשיב ישירות לשאלה, ענה קרי שהוא מלא תקווה ועובד קשה לשם כך, משום שההשלכות של כישלון השיחות תהיינה קשות לכל הצדדים המעורבים. הוא סקר בקצרה את ההשלכות השליליות האפשריות עבור ישראל, ואמר: "...יש קמפיין הולך וגובר של דה-לגיטימציה. אנשים רגישים מאוד לכך. מדברים על חרמות ודברים מסוג זה. האם לכולנו יהיה טוב יותר עם כל אלה?"

ההערה המאולתרת של קרי הציתה סערת ביקורת בישראל. כמה מהפרשנים טענו שהוא מציג את האיום על מנת ללחוץ על ישראל להסכים לוותורים. השר לעניינים אסטרטגיים, יובל שטייניץ, כינה את דבריו "פוגעניים, לא-הוגנים ובלתי-נסבלים", ואילו שר הכלכלה, נפתלי בנט, אמר: "אנחנו מצפים מידידותינו בעולם לעמוד לצידנו מול ניסיונות החרם האנטישמיים נגד ישראל, ולא להיות השופר שלהם".

לא ברור מדוע בחרו מבקריו של קרי לפרש את האזהרה שלו כאיום ישיר, במיוחד עקב העובדה ששר האוצר, יאיר לפיד, פרסם אזהרה דומה ימים ספורים בלבד לפני נאומו של קרי במינכן. בכל מקרה, ניתן לצפות ממנהיגים לאומיים אחראיים שיקדישו תשומת לב לתקפות הניתוח של קרי יותר מאשר למניעים האפשריים שלו.

תגובתו של ראש הממשלה, בנימין נתניהו, הייתה מדודה קצת יותר. לדבריו, "שום לחץ לא יגרור לי לוותר על האינטרסים החיוניים של מדינת ישראל, ובראשם ביטחון אזרחי ישראל". ניסוח זה אמנם מכניס את הדברים להקשר מסוים, אולם הוא עדיין מתחמק משתי שאלות. האחת נוגעת למידידות האיום ולחיוניות האינטרסים, במיוחד הכלכליים, שמצויים לכאורה בסכנה בגלל פעילות ה-BDS המקדמת חרם, משיכת השקעות וסנקציות. השאלה השנייה מתייחסת לחיוניות האינטרסים הביטחוניים שיוסכנו כתוצאה ממאמצים להדוף את איום החרם. רק הערכה מפוכחת של שני האיומים ושל התמורה ביניהם תוכל לייצר תגובה מנומקת יותר לדילמה, שהועצמה בעקבות דבריו של קרי.

אין תשובה מובנת מאליה לשאלה הראשונה. ברור שהיקף הסנקציות הכלכליות (וחרמות אחרים בתחומי התרבות וההשכלה) גדל בחודשים האחרונים. בינואר 2014 בלבד החליטה החברה הגדולה ביותר בהולנד לניהול קרנות פנסיה למשוך את השקעותיה מחמשת הבנקים הגדולים בישראל, משרד האוצר הנורווגי מנע רכישת מניות של שתי חברות בנייה גדולות בישראל עבור קרן הפנסיה הממשלתית הגלובלית שלו, והבנק הגדול ביותר בדנמרק הוסיף את בנק הפועלים לרשימת החברות שבהן אינו מוכן להשקיע. עם זאת, התמונה מנקודת מבט ישראלית אינה חד-משמעית. כמעט מייד אחרי התפתחויות אלה, הכריזה ענקית התעופה האמריקאית לוקהיד-מרטינ על תוכניותיה לפרויקט מחקר ופיתוח משותף עם EMC - חברה אמריקאית לטכנולוגיות אחסון, שימוקם בבאר-שבע. כמו כן גילתה חברת Haier, יצרנית סינית גדולה של מוצרי אלקטרוניקה וחשמל ביתיים, שהיא מתעתדת להקים מרכז חדשנות בישראל, ו-וודסייד, קונצרן אוסטרלי בתחום האנרגיה, קנתה חלק משדה נפט ימי בבעלות משותפת של שלוש חברות ישראליות. איתותים סותרים אלה מאפשרים לפתח ציפיות שונות לגבי המגמות בעתיד, ובכל מקרה, ציפיות אלו מושפעות במידה ניכרת מאינטרסים אישיים ומנטיות פוליטיות. לדוגמה, סקר דעת קהל

שנערך במסגרת פרויקט "מדד השלום" מראה שרק 42 אחוז מהמשיבים, המחזיקים בדעות ימניות, סבורים שיוטלו סנקציות חמורות על ישראל, בהשוואה ל-71% מהמשתתפים לשמאל. כמו כן עולה מהסקר כי 61 אחוז מהמשיבים המשתתפים לימין מאמינים שישראל תוכל לשאת סנקציות מעין אלה מבלי לשנות את המדיניות שלה, לעומת 32% מהשמאל הסבורים כך. במבט ראשון דומה שממצאים אלה אינם עולים בקנה אחד עם העובדה שהתגובות ההיסטריות ביותר לדברי קרי הגיעו דווקא מהצד הימני של המפה הפוליטית, זה שלכאורה רגוע יותר לגבי הסבירות להטלת הסנקציות ויכולתה של ישראל להתמודד עמן. הסבר הגיוני אפשרי לסתירה זו הוא שאנשי ימין מתנגדים לרעיון שקיים קשר כלשהו בין הענשה כלכלית של ישראל לבין המדיניות שהם מתנגדים לשינויה, וכי הם מטילים את יהבם על מעין "ישועה בלתי-צפויה", שתגן בבוא העת על ישראל מפני כל השלכה של הענשה כזו.

עם זאת, קשה לחלוק על כך שישראל פגיעה מאוד לחרמות מעין אלה, במיוחד מצד אירופה, אשר כפי שהדוגמאות לעיל מראות – היא המקור הצפוי ביותר שלהם. בסופו של דבר, כלכלת ישראל, מוטת היצוא, תלויה באירופה כיעד של כשליש מהיצוא שלה וכמקור מרכזי להשקעות חוץ ישירות שמניעות את מגזר ההייטק שלה.

מובן שלא ניתן לכמת את ההיקף והעוצמה של סנקציות כלכליות עתידיות, ומשום כך גם את השפעתן המדויקת על התעסוקה וההכנסות של המדינה. אולם, יהא זה חוסר אחריות מצד מנהיגים בישראל לפטור את האיום בלא-כלום, או להעמיד פנים שניתן לטפל בו רק באמצעות מסעות הסברה או גינוי בורות, חוסר מוסריות, צביעות או דחף אנטישמי (ככל שגורמים אלה עשויים לעמוד מאחורי מאמציהם של הפעילי BDS לא-ממשלתיים).

מה בכל זאת ניתן לעשות כדי להתמודד עם הבעיה מבלי לסכן את "ביטחון אזרחי ישראל"? מובן ששלום כולל עם הפלסטינים כמעט בוודאות יבטל, או לפחות ינטרל כל ניסיון נוסף לדה-לגיטימציה של ישראל בכל דרך, כלכלית או אחרת. עם זאת, הסיכוי להשיג זאת תלוי בפלסטינים לא פחות מאשר בישראל – עובדה שרבים ממבקריה של ישראל נוטים להתעלם ממנה. אך עד שהפערים בין שני הצדדים יצטמצמו לנקודה שבה פתרון הסכסוך ייראה אפשרי, ישראל חייבת לבחון יוזמות אחרות שיסייעו לה למנוע או למתן את איום הסנקציות. למזלה, מה שנראה על פניו כמגביר תמיכה ציבורית בסנקציות אינו מה שמונח ביסוד המניעים של הגרעין הקשה של חברי BDS. מוקד הבעיה אינו בסוגיות כמו "מדינה דמוקרטית בעלת אופי יהודי ייחודי", כדבריו של קרי במינכן, או בכך שלעתים ישראל משתמשת בכוח כדי להגן על עצמה, ואפילו לא בהמשך הכיבוש כשלעצמו, אלא דווקא התפיסה שישראל אינה מגלה מחויבות מלאה לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני בדרכי שלום, כפי שעולה מההיבט הנראה ביותר של התנהגותה מעבר לקו הירוק: הבנייה בהתנחלויות.

מעט מאוד מחרימים בעלי חשיבות תובעים שישראל תתכחש לאופייה היהודי, תיסוג באופן חד-צדדי מהשטחים או אפילו תפרק התנחלויות קיימות לפני שמגיעים להסכם. מרבית הרטוריקה והפעולות מתמקדות בסוגיה אחת: המשך הבנייה בהתנחלויות. המסקנה ההגיונית היא גם הדרך המבטיחה ביותר לסכל את האיומים בעלי הפוטנציאל החמור לביטחונה הכלכלי של ישראל: להקפיד בנייה חדשה בהתנחלויות.

פעולה כזו אינה ערובה לכך שהמשא ומתן יתקדם לעבר הסכם שייתן מענה לצרכים החיוניים של ישראל, או אפילו לכך שהוא יימשך. אחרי הכול, הקפאה קודמת שנמשכה עשרה חודשים הביאה את אבו-מאזן לשולחן המשא-ומתן רק בחודש העשירי, ואפילו אז – רק כתוצאה מלחץ אמריקאי בלתי-פוסק. אין גם ערובה לכך שההקפאה תעניק לישראל חסינות כוללת מפני סוגים אחרים של תביעות, אם כי היא תמקם את הממשלה בעמדה טובה יותר להדיפת תביעות כאלו. הקפאה של ההתנחלויות תגזול מפעילי BDS את המנוף היעיל ביותר שמשמש אותם להנעת תמיכה ממשלתית וציבורית רחבה במטרתם, במיוחד באירופה.

מובן שצעד מעין זה, שהוא כה בעייתי מבחינה פוליטית, ייתכן ויידחה בתואנה שהוא יהווה נטישת מחויבותו של ראש הממשלה לשמור על האינטרסים החיוניים של ישראל לנוכח הפעלת לחצים, אפילו טרם מימושו של לחץ זה. אולם, כדי להסביר באופן משכנע מדוע נכון מצד הממשלה לדבוק בעמדתה, עליה להסביר מדוע המשך הבנייה בהתנחלויות חיוני לביטחון אזרחי ישראל.